

שוב בווארשה

למחרת הגעתי לווארשה - בלי כלום, לא בגדים רזרביים, לא כלי רחצה או גילוח, לא ספרים ומכתבים ששמרתי בקפדנות והובלתי כל הדרך בתרמיל הגב שלי. לא ידעתי בדיוק לאן לפנות. השעה הייתה לפנות ערב ואני הלכתי ברחוב ללא מטרה. ברגע מסויים ראיתי שאני ליד תחנת המשטרה. נכנסתי ופניתי ליומנאי. כאן החלטתי, בפעם הראשונה אחרי שנים, לגלות את זהותי האמיתית. סיפרתי שכרגע חזרתי מגרמניה, שאני יהודי, שהסתתרתי בגרמניה שנתיים בשם בדוי ושאין לי לאן ללכת כאן. היומנאי היה נבוך ולא ידע תחילה מה לומר, אך פתאום קרא למישהו מהמשרד שמאחוריו. נכנסה שוטרת, קצינה, שביקשה לשמוע אותי. חזרתי על הסיפור. היא הציגה את עצמה כיהודיה, הסבירה שהמשטרה לא יכולה לעזור לי אבל אוכל לפנות לבית מחסה של יהודים באזור פרג, בגדה הימנית של נהר הוויסלה.

הדרך לשם לקחה כשעה. הלכתי די בבטחון כי הרי הייתי בעיר הולדתי, באזורים שהכרתי היטב. מצאתי את בית המחסה שהיה הומה מאדם, כולם דוברי אידיש. כשנכנסתי וסיפרתי שוב את סיפורי קיבלתי מיד כוס תה

ומרק, אבל אחר כך יושבי הבית התחילו לחקור אותי. היה להם חשוד שאינני מדבר אידיש וכשניסיתי לדבר כך, השתמשתי בגרמנית קלוקלת. הם חשדו שאני גרמני שמנסה להתחזות כיהודי וכך להסתתר. גם לשאלת "עמהו?" שאלת זיהוי ידועה, לא ידעתי לענות. אך היה שם גם אדם אשר לשמע שם משפחתי טמפל הרגיע את כולם. אמר שמאד יתכן שבן משפחת טמפל לא יודע אידיש ולא מבין "עמהו". כך נתנו לי להשאר וללון יומיים.

למחרת הלכתי להירשם במשרדי הקהילה היהודית. בזמן הזה הייתה זאת האפשרות היחידה לאתר קרובים ומכרים, שהתחילו להתכנס אחרי פיזורם במלחמה. במשרד היה תור ארוך לפני אשנב הרישום. לפתע ניגשה אלי אשה כבת חמישים ושאלה בהיסוס האם אני אולי טמפל. הסתבר שזו מכירה של הורי, שאני לא הכרתי, אך היא ראתה אותי כנראה בהזדמנות כלשהי והכירה עכשיו. היא אמרה שהתלבטה קשה האם לגשת ולשאול לזהותי. אמרה שלפי הפנים הייתי אמנם אותו יאנק טמפל, בנם של איזיו ואניאלה, אבל כשראתה את הידיים שלי התחילה לפקפק, "הרי לא יתכן שלבן המשפחה הזו יהיו ידיים גדולות ומיובלות כאלה" - אמרה.

כבר למחרת ישבתי במשרדו של בעלה, שהיה פקיד בכיר בפרוייקט "בניה מחדש של וארשה". העיר הייתה הרוסה. היא נפגעה בפעם הראשונה במצור ספטמבר 1939. אזור בו היה הגטו נהרס בזמן המרד ב-1942; מרד פולני ב-1944 גרם להרס רב במרכז העיר, לבסוף שחרור מגרמנים על ידי הצבא האדום בינואר 1945 השלים את מלאכת ההרס. מרבית הבתים במרכז העיר היו שרופים או פשוט הפכו לעיי-חרבות. הרחובות היו

מלאי נפולת בנין. תושבי העיר הוותיקים, אלה שנשארו בחיים, עזבו בחלקם הגדול את העיר, והתגוררו בעיירות סמוכות, אך מרביתם עברו לעיר לודז'.

הממשלה החדשה של פולין שהוקמה בחסות ברה"מ, ושמושבה היה בעיר גדולה לוג'ין, במזרח פולין, החליטה על שיקום מהיר של וארשה. הפעולות הראשונות הדרושות לשם כך היו קודם כל פינוי ההריסות והקמת שיכון זמני עבור אלה שיעסקו בבניה מחדש.

את נושא השיכון הזמני לקחו על עצמם הרוסים. הם רכשו, או אולי התרימו, אלפי בתי עץ טרומיים בסקנדינביה, נדמה לי בפינלנד או בשוודיה. בתים אלה היו עשויים בצורה מודולרית, מרכיבים מוכנים שצריך היה רק לחבר אותם ביחד לבתים מוכנים. אלה הובלו לווארשה ופורקו בשתי תחנות רכבת שלה. עלי הוטל לנהל קבוצה שתמין אותם, תעמיס על משאיות ותוביל למקומות הבניה. הקבוצה הייתה מורכבת מחמישה או שישה בחורים בגיל 20-30. במשרד קיבלתי רשימות ארוכות של הרכיבים של שלושה דגמים של בתים.

כשהגענו בפעם הראשונה לתחנת הרכבת בה פורקו הבתים, חשכו עיננו. על הרציף הייתה מונחת ערימת קרשים באורך של עשרות או מאות מטרים ורוחב של כמעט כל הרציף, בגובה של שניים או שלושה מטר, ללא כל סדר, זה על גבי זה במעורב. העץ היה מסומן היטב וניתן היה להבחין לאיזה דגם בית ולאיזה חלק בו שייך כל רכיב, אבל כל בית היה מורכב ממאות או אף אלפי רכיבים שונים.

ניסינו תחילה למצוא ולבודד רכיבים של לפחות בית אחד, אך לשווא. יתכן שבארץ מוצאם הבתים הועמסו על

הקרונות בצורה מסודרת, אבל הם פורקו ללא כל סדר. מה עוד, שאחרי שרכבת אחת פורקה, באה רכבת נוספת שפורקה על אותו רציף, על החלקים המונחים כבר שם ואחר כך רכבת נוספת וכך הלאה.

בלית ברירה התחלנו להעמיס את הקרשים על המשאיות וכך עבר לנו היום הראשון. כאשר הסברתי למנהל הפרוייקט את הבעיה הוא החליט לשלוח להעמסה קבוצה אחרת, ועלינו הטיל מיון של הרכיבים במגרש הבניה. להקמת שכונת עץ זו הוקצה מגרש ענק ריק, מאחורי גן ציבורי, אותו פרק איִזְדוֹבְסְקִי בו ביליתי שעות רבות במשחק כילד קטן.

העבודה הייתה מסובכת אך לא קשה. המשאיות פורקו בשטח, כל אחת בערימה נפרדת. בכל ערימה ניתן היה למצוא רכיבים להרכבת חלקים מארבעה או חמישה בתים. אנחנו התרוצצנו עם חלקים אלה בין מקומות הבניה המסומנים בשטח, הלוך וחזור, וכמה פעמים הצלחנו אפילו לרכז חלקים של בית אחד שלם. זאת הייתה הצלחה יוצאת דופן וחגגנו ביחד עם מנהל השטח.

באחד במאי לא עבדנו. התקיים כנס גדול באחד מכיכרות העיר ועמדנו שם שעות ארוכות בצפיפות רבה, כשעל הבמה עולים זה אחרי זה נואמים המפארים את המשטר החדש ומבטיחים את העתיד הקומוניסטי המזהיר. הקהל עמד בשקט, כי בסוף הכנס הובטח שכל הנותרים יקבלו מרק חם ונקניקיות. ואמנם לפחות בהבטחה זו עמדו מארגני הכנס.

בשמיני במאי 1945 הגרמנים נכנעו. הייתה זו סיבה ליום שבתון, שוב לכנס עם נאומים חוצבי להבות והרבה, הרבה זיקוקי די-נור בערב.

אגב - מיד עם הגעתי לווארשה - עוד בתקופת הקרבות בגרמניה, התייצבתי בלשכת גיוס. שם נבדקתי ונרשמתי ואף צויינתי כמועמד לקורס קצינים. מסיבה זו לא גוייסתי מיד, אך נאמר לי להמתין לזימון. אני עדיין ממתיין.

בינתיים ניסיתי לאתר את שרידי המשפחה. היה לי די ברור שאת הורי ואת אחותי לא אצליח למצוא. עד כמה שכתבו לי, כשהייתי עוד בגרמניה, ה"שופ" של טבנס בפוניאטוב חוסל חצי שנה אחרי הקמתו שם, וכל העובדים הובלו, כנראה, למחנות השמדה. בכל זאת חיפשתי את השם טמפל ברשימות של הקהילה, אך לשווא. לעומת זאת גיליתי את בן-דודי אדזיק פֿלֵטאו, שהיה בווארשה. הוא היה בן למשפחה מעורבת, אמו וְרָה שהתחתנה עם דודי לאון, הייתה בת של כומר רוסי פראווסלבי. לאון עבד במשרדו של אבא והדודה תמיד באה אלינו בלבוש שבעיני היה נראה נורא מקושקש, מלא רקמות כסף ותכשיטים נוצצים. מדי שנה בתקופת פסחא (פסח לא היה מוכר בביתנו) קיבלנו ממנה עוגת גבינה מיוחדת, בצורת פירמידה, שטעם וניל חזק שלה זכור לי עד היום. הדודים נהרגו בזמן המלחמה ורק בנם הגדול אדזיק ושתי בנותיהם נשארו בחיים.

אדזיק היה גדול ממני בהרבה ולמד רפואה עוד לפני המלחמה. איכשהו איתרתי את ד"ר פלטאו בשכונת פרג הווארשאית. הוא גר בדירה קטנה, עם אשתו ושתי האחיות, עבד בכמה משרות והתקיים בקושי. ביקרתי אצלם פעמים רבות. יצרתי גם קשרים עם המשפחה שלי מחוץ לפולין, הדודים אולק וטוניה בארה"ב והיפק בשווייץ. והדודים בניו-יורק התחילו לטפל בהשגת רשות כניסה לארה"ב עבורי. לא ראיתי לכך סיכויים רבים ובינתיים

החלטתי להתארגן בפולין.

באחד הימים פגשתי במקרה את חברי לספסל לימודים, טֶדֶק נויפֿלד, שהיה בן למשפחת מתנצרים, ולפני המלחמה כלל לא ידע על יהדותו. זאת הבין רק בזמן המלחמה, כאשר הוריו נאלצו לעבור לגטו. הייתה זו בשבילו מכה קשה. הוא היה זמן מה בגטו אבל יצא משם, החליף את שמו וחי בווארשה. בפגישה אחרי המלחמה סיפר לי כי זה עתה התקבל לקורס רעיוני בבית הספר של המפלגה הקומוניסטית בלודז' ושכנוונתו להתמחות בשרות דיפלומטי.

תעודת בגרות

(ועדה לתוצאות לימודים במחתרת)

איתרתי גם את אחד המורים שלי מתקופת לימודים מחתרתיים בגטו. הוא עזר לי להתקשר למשרד החינוך ואמנם הצלחתי לקבל מהם את תעודת הבגרות שלי, מיוחדת במינה, שהוצאה על ידי הועדה לתוצאות לימודי מחתרת. תעודה זו בידי עד היום.

לקראת קיץ 1945 החלטתי כי אין כל טעם להישאר בווארשה; עבודתי לא סיפקה אותי ולא קיבלתי משכורת מתאימה. הממשלה הפולנית ניסתה לאכלס את האזורים ה"משוחררים", מזרחית מקו הנהרות אוֹדֶר-נֵיסה, שהיו שייכים לפולין לפני שבע מאות שנים, ושמהם גורשו עכשיו הגרמנים. לכך נעשתה פרסומת רבה והובטחו הטבות ומקומות עבודה מעניינים לכל אלה שיעברו לשם. החלטתי שאנסה את מזלי באזור ממנו זה עתה חזרתי.

אדז'יק פלטאו קישר אותי עם קרוב-רחוק אחד, פקיד בכיר במשרד הפנים הפולני וממנו קיבלתי מכתב המלצה לשלטונות פולנים בשטטין. לאחר שהודעתי במקום עבודתי על עזיבתי לא היה לי יותר מקום מגורים, כי עד אז גרתי עם עוד חבר במשרדי הפרוייקט, בגן אויזובסקי. ללילה לפני הנסיעה הזמנתי מקום לינה בבית המלון ארעי. מחיר הלינה היה חמישה זהובים, הכסף האחרון שהיה בידי. בערב הלכתי כבר בכוון בית המלון בכדי ללון, אך בדרך ראיתי דוכן דובדבנים. התפתיתי ובכספי האחרון קניתי קילו דובדבנים אדומים ומתוקים. ומאחר ולא נשאר לי כסף לדמי לינה, נכנסתי לגן ציבורי, פרסתי את מעילי על הארץ, תחת שיח שנראה לי כמכניס אורחים, וכך נרדמתי.

כשהתעוררתי בבוקר היה כבר אור מלא. הסתכלתי בסביבת מקום לינתי, שלא ראיתי אותה בבירור בחושך,

בערב הקודם, וכמטר ממני ראיתי נפל של פגז מרגמה, שנשאר שם כנראה עוד מהקרבות על וארשה. אינני רוצה לחשוב מה היה קורה אילו נשכבתי לישון עליו. מיהרתי לתחנת הרכבת ועליתי עליה כמעט ברגע האחרון. הנסיעה עצמה לא זכורה לי, אך היה עלי לעבור לרכבת אחרת בעיר לודז'.

כשהמתנתי בתחנה לרכבת החדשה נזכרתי כי בלודז' מתגורר חברי מבית הספר טדק נויפלד. החלטתי לבקר אצלו ולהשהות את נסיעתי ביום או יומיים. כשהגעתי לדירה טדק היה עוד בלימודיו, אך בעלת הבית קיבלה אותי יפה, האכילה והשקתה, למרות שהייתי לה זר לגמרי ואף טדק לא ציפה לבואי. אבל כזו הייתה אז האווירה האחר-מלחמתית בפולין. טדק בינתיים כבר השלים עם יהדותו, אך עדיין חי בשם פולני בדוי. כשחזר הביתה שמח לבואי, והמליץ לי ללכת למחרת למשרדי הקהילה היהודית, לבדוק רשומים ולהרשם בעצמי. כך גם עשיתי, וכאן שוב שיחק לי מזל, כמו קודם בווארשה. גם במשרדי קהילת לודז' עמד תור ארוך לפני אשנבי הרשום. כשהגיע תורי מסרתי את שמי המלא ואת שם הורי ואחותי. האשה שעמדה מאחורי אמרה פתאום - "הרי אני הכרתי את הוריי, היינו ביחד באותה חבורה עם ד"ר פזדבורסקי, עם הרטגלס ועם לילי ברגמן". אני אותה לא הכרתי וגם היום אינני זוכר את שמה, אבל היא הזמינה אותי לביתה לארוחת הצהריים.

המארחים שלי היו כנראה בלודז' כבר כמה חודשים ומצבם הכלכלי היה טוב. בפעם הראשונה אחרי שש שנים נכנסתי לבית מסודר, ישבתי ליד שולחן מכוסה במפה, עם צלחות חרסינה ומשרתת גויה המגישה לשולחן. הייתה זו

חווייה מאד מיוחדת. הרגשתי קצת לא נוח כי במשך השנים נגמלתי מכללי התנהגות, אליהם הייתי רגיל כל כך בבית הוריי. המארחים שמעו בעניין את קורותי במלחמה. סיפרתי גם על נסיונות איתור של משפחתי ושל מכירי. לפתע סיפרה לי בעלת הבית כי אני ברגמן, חברת הילדות שלי, זו ששלחה לי ספרים לגרמניה, נמצאת בלודז'. כמובן לקחתי את כתובתה ומיהרתי להגיע לבית שלה.

אניה גרה בדירת שני חדרים ביחד עם בת-דודתה, זוסיה, שלא הכרתי קודם, ועם המטפלת שלה מימי ילדות, גויה, שעזרה לה להסתתר בווארשה בזמן המלחמה. כשנכנסתי לדירתן הן נעמדו דום עם פיות פעורים. ההפתעה הייתה מוחלטת. מובן שקיבלו אותי בחום רב וכאן הסתיימו נדודי לתקופה ארוכה.

כשאני מסתכל היום על כל התקופה הזו, מסוף אפריל 1945, זמן בו חזרתי לווארשה ועד דצמבר 1945 בו עזבתי את לודז' - נראה לי כי הייתי מבולבל לגמרי, לא ידעתי איך לנהוג, מה ברצוני לעשות, איך להתייחס לאנשים שבסביבתי. כך, נדמה לי, היה גם בלודז'. הבחורות פינו לי חדר בדירתן והצטופפו שלושתן בחדר אחד, ששימש לנו גם כחדר האוכל. שתי הצעירות עבדו במשרדים ופרנסו את עצמן וזמן מה גם אותי. מאוחר יותר, הצלחתי לאתר פולני, מעובדי משרדו של דוד מיטק, אשר לידידו מסר הדוד דברי ערך שלו, לפני פינויו לווארשה. מימוש של אלה אפשר לי להחזיר לבחורות לפחות חלק מההוצאות שהשקיעו בי, וגם לעשות תוכניות לעתיד.

כעת התחלתי לשקול אפשרויות של לימודים. לודז' היא

עיר תעשיית טקסטיל מובהקת. הייתה שם גם מכללה לטקסטיל ואליה התכוונתי להתקבל, אבל נוצרו קשיים ביורוקרטיים, לא כל כך מובנים, שלא איפשרו לי להתקבל - לא למכללה וגם לא לעבודה באחד המפעלים.

הסתובבתי בלודז' ללא כל מטרה במשך מספר חודשים. בערבים היו לנו חיי חברה ערים. לודז' הפכה למרכז תרבות, ואליה הגיעו רבים מאמנים וארשאים, שלא יכלו למצוא את ביתם ואת פרנסתם בווארשה ההרוסה. הלכנו למסיבות ריקודים, לקונצרטים, להופעות תיאטרון. היה גם קולנוע, אבל שם הציגו בעיקר סרטי מלחמה רוסיים, המפארים את גבורת החיילים והפרטיזנים, כגון "זויה", "הטייס הקיטע" ודומיהם. מסוג זה של קולנוע השתדלנו להימנע, מספיקה הייתה בהחלט התעמולה המתמדת בשלטי-רחוב ובכרזות עם פרצופי מנהיגים בכל פינה. תעמולה זו נמאסה עלי מהר והשניאה את עצמה עלי. במשך הזמן כשהגעתי לקיבוץ, בו החברים היו משוכנעים בפאר הסוציאליזם של ברה"מ, היו לי ויכוחים תכופים איתם, כאשר ניסיתי להסביר להם את השיטה של שטיפת המח ה"סוציאליסטית" וכל הקשור בה.

לאט-לאט התבשלה בי ההחלטה לעזוב את פולין. בינתיים קיבלתי הודעה שהמאמצים של הדודים בניו-יורק נשאו פרי ולדוד היפק בשוויץ הגיעו נירות המאפשרים לי להרשם בתור להגירה לארה"ב. לכן החלטתי להתקדם לכיוון שוויץ.

הדבר לא היה פשוט. קודם צריך היה לצאת מפולין, כמובן באופן לא חוקי, כי הגירה מפולין הייתה אסורה באופן מוחלט. אבל כמו עם כל איסור אחר, כמו בתקופת

הגטו, נמצאו "מְכָרִים", שתמורת תשלום ארגנו קבוצות, בעיקר של יהודים, ובעזרת מבריחים העבירו את האנשים אל מחוץ לתחום השלטון הסובייטי. הדרך, כך הוסבר לי, תהיה בשלבים. קודם נגיע לברלין. לשם כך יש לעבור את הגבול בין פולין ואזור הכיבוש הרוסי בגרמניה. השלב השני הוא נסיעה מהאזור האמריקאי או האנגלי של ברלין לשטח כיבוש במערב גרמניה.

נפרדתי מהבחורות ועוד מכמה ידידים במסיבת פרידה בה השתכרתי לחלוטין. אמנם הייתי רגיל לשתות עוד מתקופת שְׂטֶרְגֶּד ואחר כך מהדרך בין החיילים הרוסיים, אבל כאן ערבבתי כנראה משקאות ולבסוף התנהגתי לא יפה, כך שהאורחים עזבו במהרה ואותי השכיבו לישון כמעט בכח.